

Ochrona zwierząt w Polsce w dwudziestoleciu międzywojennym w kontekście regulacji ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt

---

Mirosław Welz¹, Kinga Welz²

z Wojewódzkiego Inspektoratu Weterynarii z s. w Krośnie¹ i Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie²

Celem artykułu jest przypomnienie i przybliżenie zasad prawnej ochrony zwierząt w Polsce w czasach dwudziestolecia międzywojennego. Budowane na nowo, po 123 latach zaborów, państwo stanęło przed nie lada wyzwaniem ujednoczenia i stworzenia na nowo prawodawstwa Rzeczypospolitej. Wśród licznych rozporządzeń Prezydenta RP, wydawanych z mocą ustaw, znalazło się również rozporządzenie o ochronie zwierząt z 1928 r., które przez kolejne

69 lat stanowiło podstawowy akt prawny obowiązujący w kraju w tym zakresie.

Już od 1928 r., choć nikt wtedy jeszcze nie słyszał o dobrostanie zwierząt, istniało w Polsce prawo dotyczące ich ochrony. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie zwierząt zabraniało znęcania się nad zwierzętami (1). Objęte prawną ochroną w myśl tego rozporządzenia były (pisownia oryginalna): *wszystkie domowe*

i oswojone zwierzęta i ptactwo oraz schwytane zwierzęta i ptactwo dzikie, jako też ryby, ptazy, owady i t. p. Rozporządzenie zawierało zaledwie 11 artykułów i dotyczyło wyłącznie zagadnień znęcania się nad zwierzętami, jego penalizacji oraz aspektów organizacyjnoprawnych z tym związanych. Znęcanie się nad zwierzętami było uznawane za wykroczenie, a karany za nie mógł być nie tylko sprawca, ale także uczestnik takiego czynu oraz ten, kto do niego dopuścił, zezwolił na jego wykonanie lub do niego zmusił, w tym np. pracodawca sprawcy, przedsiębiorca i każda inna osoba z tym związana.

W art. 2 rozporządzenia czytamy (przy zachowaniu oryginalnej pisowni):

Przez znęcanie się nad zwierzętami należy rozumieć:

- a) używanie do pracy zwierząt chorych, rannych i kulawych;
- b) bicie zwierząt po głowie, dolnej części brzucha, dolnych częściach kończyn;
- c) bicie zwierząt przedmiotami twardymi i ostremi albo zaopatrzonemi w urządzenia obliczone na sprawienie specjalnego bólu;
- d) przeciążanie zwierząt pociągowych i jucznych ładunkami oczywiście nieodpowiadającymi ich sile lub stanowi dróg, albo zmuszanie takich zwierząt do zbyt szybkiego biegu, nieodpowiadającego ich siłom;
- e) przewożenie, przenoszenie lub przepędzanie zwierząt w sposób, w pozycji lub w warunkach, powodujących zbędne cierpienie fizyczne;
- f) używanie uprzęży, pęt, więzów i t. p. powodujących ból albo używanie ich w sposób mogący sprawić ból lub uszkodzenie cielesne – z wyjątkiem, gdy używanie takich przedmiotów jest potrzebne z powodu i w czasie tresury, prowadzonej w interesie publicznym;
- g) używanie zwierząt do wszelkiego rodzaju doświadczeń powodujących śmierć, uszkodzenie cielesne lub ból fizyczny – z wyjątkiem wypadków, przewidzianych w art. 3;
- h) dokonywanie na zwierzętach operacji nieodpowiednimi narzędziami i bez zachowania koniecznej ostrożności i oględności w celu zaoszczędzenia im zbytecznego bólu;
- i) złośliwe straszenie i drażnienie zwierząt;
- j) wszelkie w ogóle zadawanie zwierzętom cierpień bez odpowiednio ważnej i słusznej potrzeby.

Katalog ten został uzupełniony w zapisach ustawy z dnia 25 lutego 1932 r., zmieniającej wymienione rozporządzenie, o nową kategorię znęcania się nad zwierzętami poprzez (pisownia oryginalna): *utrzymywanie ich w stanie wybitnego niechlujstwa* (2). W przypadkach dopuszczenia się czynów znęcania się nad zwierzętami za takie wykroczenia groziła odpowiedzialność karna, w tym grzywna do 2000 zł, kara aresztu do 6 tygodni albo zastosowanie obydwu kar łącznie. Natomiast znęcanie się nad zwierzętami z wyjątkowym okrucieństwem podlegało karze więzienia lub ścisłego aresztu do roku. Sprawcy znęcania się nad zwierzętami mogli

Protection of animals in Poland in years 1918–1939 in the context of the Animal Protection Law from August 21st, 1997

Welz M.¹, Welz K.², Provincial Veterinary Inspectorate from Krosno¹, Doctoral School of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin²

This article presents the principles of legal protection of animals that were in force in Poland in years 1918–1939. Our country, that after 123 years regained independence in 1918, had an unique chance of unifying and creating modern, new legislation. Among the numerous ordinances of the President, issued with the force of law, there was the 1928 Ordinance on the Protection of Animals, which for the next sixty-nine years constituted the country's primary legislation in this regard. We have analyzed the provisions of the regulation and its amendments. Reference was also made to the Law on the Protection of Animals, comparing its provisions with the Ordinance, which it repealed.

Keywords: protection of animals, law, abuse of animals, animal welfare.

zostać obciążeni także kosztami ich leczenia. Rozporządzenie nie wprowadzało natomiast regulacji prawnych dotyczących zakazu zabijania zwierząt, które było możliwe bez żadnych szczególnych ograniczeń, pod warunkiem że nie wiązało się ze znęcaniem się nad nimi (3). Cechą charakterystyczną rozporządzenia z 1928 r. była szeroka penalizacja jego naruszeń. Wszystkie przypadki znęcania się nad zwierzętami uznawano za wykroczenia (4). Do orzekania w sprawach z zakresu ochrony zwierząt właściwe były sądy powiatowe, a później grodzkie. Natomiast wykonanie rozporządzenia powierzono ministrowi spraw wewnętrznych, działającemu w porozumieniu z ministrami właściwymi dla wyznań religijnych, rolnictwa, spraw wojskowych oraz sprawiedliwości. Ponadto minister spraw wewnętrznych mógł upoważniać stowarzyszenia mające na celu ochronę zwierząt do współdziałania w tym obszarze z podległymi mu organami państwowymi, zwłaszcza policją, co zostało sformalizowane w Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości z dnia 27 grudnia 1930 r. o upoważnieniu niektórych stowarzyszeń do współdziałania z organami państwowymi w ujawnianiu przestępstw przeciwko ochronie zwierząt (5). Współdziałanie to obejmowało możliwość uczestnictwa w dochodzeniach policyjnych lub samodzielne prowadzenie takich dochodzeń w zastępstwie lub za zgodą policji. Czynności te w imieniu stowarzyszeń mogli wykonywać wyłącznie wskazani przez nie delegaci, upoważnieni dodatkowo przez organy powiatowej władzy administracji ogólnej, przy czym upoważnienie takie mogło być przez te organy w każdym czasie cofnięte. Delegat był zobowiązany w czasie wykonywania swoich czynności mieć przy sobie legitymację i okazywać ją na żądanie organów bezpieczeństwa oraz osób zainteresowanych. Obowiązkiem każdego społecznego delegata było ponadto zawiadamianie w ciągu 48 godzin policji o rozpoczęciu i zakończeniu przez siebie dochodzenia oraz o jego wyniku. Policja decydowała także o tym, czy zezwala na dalsze prowadzenie dochodzenia, czy sama je przejmuje.

Kolejnym aktem prawnym o istotnym znaczeniu dla ochrony zwierząt była ustawa z dnia 17 kwietnia 1936 r. o uboju zwierząt gospodarskich w rzeźniach (6). Określała ona zasady uboju zwierząt gospodarskich w rzeźniach, w tym ich oszałamiania i uśmiercania. W myśl zapisów ustawy zwierzęta ciepłokrwiste powinny być ogłuszane lub w inny sposób pozbawiane przytomności przed ich wykrwawieniem, tak aby wykrwawienie można było rozpocząć po całkowitej utracie przytomności. Ponadto określono zakaz wprowadzania zwierząt do miejsc ich uboju przed ukończeniem przygotowań potrzebnych do natychmiastowego jego przeprowadzenia. Nie wolno było też przystępować do obróbki poubojowej przed potwierdzeniem śmierci zwierzęcia. Za popełnienie takich czynów groziły: areszt do 3 miesięcy lub kara grzywny do 3 tys. zł. albo obydwie kary łącznie. Ustawa w art. 5 legalizowała ubój rytualny zwierząt. W latach 1937–1939 pod obrady sejmu trafiały projekty ustaw dotyczące zakazu uboju rytualnego, jak to miało wówczas miejsce w prawodawstwie III Rzeszy i Szwecji. Jednak próby te ostatecznie nie uzyskiwały poparcia w sejmie lub nie były ratyfikowane przez senat, głównie ze względu na istnienie konstytucyjnych, prawnomiędzynarodowych i ustawowych gwarancji swobody kultu religijnego (7).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. zostało uchylone prawie 90 lat od jego wydania, w związku z wejściem w życie ustawy o ochronie zwierząt z dnia 21 sierpnia 1997 r. (8). Znaczący wpływ na jej powstanie miał rozwój prawodawstwa w sferze prawnomiędzynarodowej oraz unijnej (8). Warto zaznaczyć, iż obowiązująca, 34 razy zmieniana i licząca w wersji pierwotnej 45 artykułów, ustawa o ochronie zwierząt w porównaniu do rozporządzenia, które uchylała, istotnie się od niego różni, a jej zakres został znacznie poszerzony i objął oprócz znęcania się nad zwierzętami wiele innych zagadnień, w tym m.in. rozdziały ustawy dotyczące ochrony zwierząt domowych, gospodarskich, dzikich, utrzymywanych w ogrodach zoologicznych czy wykorzystywanych przez człowieka w celach sportowych lub komercyjnych. Ustawa odnosi się także do transportu zwierząt, prowadzonych na nich zabiegach oraz do ich uśmiercania. W przepisie zawartym w art. 1 ust. 1 ustawy o ochronie zwierząt czytamy, że zwierzę nie jest rzeczą i jako istota żyjąca jest zdolne do odczuwania cierpienia. Z kolei człowiek jest mu winien poszanowanie, ochronę i opiekę. Tak więc w myśl zapisów ustawy o ochronie zwierząt zwierzęta powinny być traktowane przez człowieka w sposób humanitarny, w tym uwzględniający ich potrzeby. Przepisy te stanowiły przełom w zakresie prawnej ochrony zwierząt w Polsce. Przyjęcie przez prawodawcę tezy, iż zwierzę nie jest rzeczą, powiązane było wprost z normami zawartymi w Światowej Deklaracji Praw Zwierząt ogłoszonej 15 października 1978 r. przez Ligę Międzynarodową i należące do niej ligi krajowe, która została proklamowana przez Organizację Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) i Organizację Narodów Zjednoczonych (UNO). Przepisy ustawy o ochronie zwierząt wprowadziły w art. 6 ust. 1 zakaz zabijania zwierząt, z jednoczesnym wskazaniem

wyjątków, kiedy jest to prawnie dopuszczalne w zakresie m.in. uboju i uśmiercania zwierząt gospodarskich oraz uśmiercania dzikich ptaków i ssaków utrzymywanych przez człowieka w celu pozyskania mięsa i skór, działań niezbędnych do usunięcia poważnego zagrożenia sanitarnego ludzi lub innych zwierząt, czy też usypiania ślepych miotów. Warto przypomnieć, że regulacje rozporządzenia z 1928 r. takiego zakazu nie zawierały. Przepisy ustawy o ochronie zwierząt utrzymały również wcześniejszy zakaz znęcania się nad zwierzętami, a samo znęcanie się określiły jako zadawanie albo świadome dopuszczanie do zadawania bólu lub cierpienia zwierzętom. Należy dodać, że katalog przykładów znęcania się nad zwierzętami nie jest katalogiem zamkniętym, gdyż ustawodawca użył w art. 6 ust. 2 ustawy o ochronie zwierząt sformułowania „w szczególności”. W kontekście zapisów rozporządzenia z 1928 r. katalog ten został poszerzony w ustawie o ochronie zwierząt o nowe kategorie przykładów znęcania się nad zwierzętami, w tym: znakowanie zwierząt stałocieplnych przez wypalanie lub wymrażanie; porzucanie zwierzęcia, a w szczególności psa lub kota, przez właściciela bądź przez inną osobę, pod której opieką zwierzę pozostaje; stosowanie okrutnych metod w chowie lub hodowli zwierząt; organizowanie walk zwierząt; obcowanie płciowe ze zwierzęciem (zoofilia); wystawianie zwierzęcia domowego lub gospodarskiego na działanie warunków atmosferycznych, które zagrażają jego zdrowiu lub życiu; transport żywych ryb lub ich przetrzymywanie w celu sprzedaży bez dostatecznej ilości wody umożliwiającej oddychanie; a także utrzymywanie zwierzęcia bez odpowiedniego pokarmu lub wody przez okres wykraczający poza minimalne potrzeby właściwe dla gatunku. Przepisy ustawy o ochronie zwierząt doprecyzowały także, czym są okrutne traktowanie oraz szczególne okrucieństwo stosowane wobec zwierząt. I tak szczególne okrucieństwo wobec zwierząt polega na przedsięwzięciu przez sprawcę działań charakteryzujących się drastycznością form i metod, a zwłaszcza działanie w sposób wyszukany lub powolny, obliczony z premedytacją na zwiększenie rozmiaru cierpienia i czasu ich trwania. Natomiast przez okrutne traktowanie rozumie się czyny wymienione w ustawie jako przykłady znęcania się nad zwierzętami oraz inne postępowanie właściciela bądź innej osoby, prowadzące do skutków porównywalnych ze skutkami znęcania się. Artykuł 35 ustawy o ochronie zwierząt określa przepisy karne, w tym ust. 1a tego artykułu stanowi, iż kto znęca się nad zwierzęciem, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. Natomiast zgodnie z art. 35 ust. 2, jeżeli sprawca tego czynu działa ze szczególnym okrucieństwem, popełnia przestępstwo i podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Dodatkowo sąd może orzec przepadek zwierzęcia, a nawet zakaz posiadania wszelkich zwierząt lub określonej kategorii zwierząt na czas określony, sięgający nawet 15 lat. W odniesieniu do przepisów karnych obowiązujących przed wejściem w życie ustawy o ochronie zwierząt nastąpiła wyraźna penalizacja w obszarze ochrony zwierząt w Polsce.

Należy jednak zaznaczyć, że nawet bardzo restrykcyjne prawo nie zawsze idzie w parze z działaniami

VET⁺RESPONSE
VETERINARY DIET

Pracują dla nas najlepsi

W TROSCIE
O ZDROWĄ
NERKI

Zapraszamy do kontaktu z naszymi przedstawicielami

partner@vetresponse.pl

+48 539 032 032

organów odpowiedzialnych za jego egzekwowanie. Według raportu przygotowanego przez Fundację Czarna Owca Pana Kota i Stowarzyszenie Ochrony Zwierząt Ekostraż (9), na podstawie danych policji, prokuratur i sądów zebranych za okres 2012–2014, ustalono m.in.:

- ponad 74% spraw o przestępstwa przeciwko zwierzętom kończy się odmową wszczęcia lub umorzeniem dochodzenia, tylko ok. 19% postępowań znajduje swój finał w sądzie;
- w połowie spraw rozpatrywanych przez badane sądy w latach 2012–2014 nie orzeczono wobec sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom żadnych środków karnych;
- sprawcy przestępstw przeciwko zwierzętom są skazywani przede wszystkim na kary pozbawienia wolności, wykonanie 86% spośród tych kar jest warunkowo zawieszane przez sądy na okres próby.

Przedstawione dane dotyczą co prawda lat 2012–2014, a więc zdarzeń i sytuacji w większości sprzed dekady, mimo to, zdaniem autorów, można zaryzykować tezę, że stan odzwierciedlony w zapisach raportu radykalnie się nie zmienił. Co prawda w ostatnim czasie więcej zapada w tym obszarze wyroków skazujących, ale przyczyną tego jest także, lub przede wszystkim, większa liczba zgłoszeń podejrzeń przestępstw przeciwko zwierzętom, wynikająca ze wzrostu świadomości i empatii społecznej oraz zaangażowania organizacji i stowarzyszeń działających na rzecz ochrony zwierząt. Ciekawe z punktu widzenia oceny stosowania prawa oraz jego skuteczności byłoby z pewnością ponowne zebranie i analiza danych zgromadzonych w wymienionym raporcie za dwuletni, ale jak najbardziej współczesny okres.

Podsumowanie

Prawna ochrona zwierząt w Polsce ma bogatą historię sięgającą dwudziestolecia międzywojennego. W 1928 r. Prezydent Rzeczypospolitej podpisał nowoczesne jak na tamte czasy rozporządzenie, które ze zmianami było stosowane do 1997 r. Jego podstawowe zalety to

jasno postawione wymagania oraz zwięzłość i prosty język prawniczy, typowy dla aktów prawa tego okresu. Dobrym rozwiązaniem było, także z dzisiejszej perspektywy, powierzenie roli wiodącej w zakresie wykonania postanowień tego rozporządzenia Ministrowi Spraw Wewnętrznych, a więc organowi państwa dysponującemu odpowiednimi siłami i środkami dla skutecznej kontroli i realizacji dochodzeń w zakresie ochrony praw zwierząt. Łatwo jest dzisiaj stwierdzić, że rozporządzenie to posiadało wiele braków, wynikających zapewne z innej wówczas świadomości i wrażliwości społecznej na zagadnienia ochrony zwierząt. Jednakże należy skonkludować, że wyznaczono ono podstawowe kierunki działań dotyczących ochrony zwierząt, w tym realizowanych współcześnie, a w niektórych aspektach, np. w zakresie liczby kategorii zwierząt objętych ochroną prawną, szło znacznie dalej niż obecne regulacje.

Piśmiennictwo

1. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. 1928 nr 36 poz. 332).
2. Ustawa z dnia 25 lutego 1932 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. 1932 nr 29 poz. 287).
3. Helios J., Jedlecka W.: Znęcanie nad zwierzęciem w doktrynie prawa karnego i w orzecznictwie sądowym – kilka uwag tytułem wstępu do rozważań o prawnej ochronie zwierząt, *Przegląd Prawa i Administracji* 2017, nr 108.
4. Habuda A., Radecki W.: Przepisy karne w ustawach o ochronie zwierząt oraz o doświadczeniach na zwierzętach, *Prokuratura i Prawo* 2008, 5, 21–35.
5. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości z dnia 27 grudnia 1930 r. o upoważnieniu niektórych stowarzyszeń do współdziałania z organami państwowymi w ujawnianiu przestępstw przeciwko ochronie zwierząt (Dz.U. 1931 nr 3 poz. 17).
6. Ustawa z dnia 17 kwietnia 1936 r. o uboju zwierząt gospodarskich w rzeźniach (Dz.U. 1936 nr 29 poz. 237).
7. Różański M., Szymaniec P.: Debata wokół zakazu uboju rytualnego w II Rzeczypospolitej, *Przegląd Sejmowy* 2020, nr 1(156).
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1580 z późn. zm.).
9. Karaś D.: *Jak Polacy znęcają się nad zwierzętami? Raport z monitoringu sądów, prokuratur i policji*, Kraków–Wrocław 2016.

Dr Mirosław Welz, e-mail: krosno.wiw@wetgiw.gov.pl

28. SPECJALIŚCI
SPECJALISTOM
Międzynarodowa Konferencja
Lekarzy Chorób Świń

18-19.06.2024
Hotel Metropolo
ul. Orzechowa 11, Kraków

W tegorocznym programie:

- Aktualne problemy w produkcji świń w Europie
- Konieczność ograniczenia stosowania antybiotyków, jakimi możliwościami dysponujemy
- Niekonwencjonalne sposoby oddziaływania na zdrowie świń
- Organizacja i zarządzanie podstawą ochrony zdrowia stada
- Afrykański pomór świń

*Uroczysta kolacja z tradycyjną aukcją charytatywną prowadzoną przez Prof. Zygmunta Pejsaka

Informacje i rejestracja:
rexan.pl/specjalisci2024

